

УДК 82.02

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.2.8>**Оксана МЕЛЬНИЧУК**

кандидат філологічних наук, докторант кафедри прикладної лінгвістики, Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, м. Львів, Україна, 79013
ORCID: 0000-0003-4619-363x

Oksana MELNYCHUK

Candidate of Philological Sciences, Postdoctoral student of the Department of Applied Linguistics, Institute of Computer Sciences and Information Technologies of Lviv Polytechnic National University, 12 St. Bandera str., Lviv, Ukraine, 79013
ORCID: 0000-0003-4619-363x

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ ЯК ХУДОЖНІХ ФЕНОМЕНІВ**INTERPRETATION OF CONCEPTS AS FICTIONAL PHENOMENA**

Роль концептів як художніх феноменів стосується ідей, тем, емоцій та повідомлень, які передаються через фізичний і сенсорний досвід, описаний автором-наратором у тексті. **Метою статті** є встановити значущі концепти на основі їх частотності у художньому тексті «Спокута» І. Мак'юена та окреслити аспекти інтерпретації художніх концептів. У аналізі художнього тексту вивчення концептів передбачає дослідження того, як сенсорні деталі, фізичні дії та середовище впливають на загальні теми та повідомлення оповіді. Інтерпретація концептів як художніх феноменів має опертя на: (1) «ефект» занурення; (2) символізм та метафору; (3) розвиток персонажів; (4) теми та повідомлення; (5) емоційний вплив; (6) побудову художнього світу; (7) атмосферу та тон. Художні концепти як втілений естетичний досвід автора-наратора відіграють вирішальну роль у втіленні абстрактних ідей, дозволяючи читачам емоційно «відчувати» персонажів. Використання сенсорних деталей та фізичного досвіду збагачує сприйняття, залучаючи численні аспекти людського розуміння та інтерпретації. **Методологія** дослідження художніх концептів ґрунтується на комп'ютерному кількісному аналізі вживання найчастотніших слів у художньому тексті, які відтворюють художні концепти та відіграють важливу роль у вираженні теми і передаванні загального змісту, та якісній інтерпретації сцен тексту з метою виявлення аспектів інтерпретації. **Наукова новизна** полягає у виявленні естетичного впливу художніх концептів на формування сутності художнього тексту та висвітленні його основних тем через представлення художніх концептів. Частотна лексика у художньому тексті виявляє не тільки повторювані елементи; вона має силу представити тему та здійснити внесок у загальне повідомлення. **Висновки.** У результаті проведеного теоретичного та практичного кількісного комп'ютерного аналізу було виявлено значущі концепти у художньому тексті «Спокута» (HOME, LOVE, ATONEMENT, NURSING, TIME, WAR, CARE) та встановлено аспекти інтерпретації художніх концептів.

Ключові слова: художній концепт, інтерпретація, художній текст, читач.

The role of concepts as fictional phenomena refers to the ideas, themes, emotions, and messages that are conveyed through the physical and sensory experiences described by the author-narrator in the text. The article aims to establish significant concepts based on their frequency in the fictional text "Atonement" by I. McEwan and to outline aspects of the interpretation of fictional concepts. In the analysis of a literary text, the study of concepts involves examining how sensory details, physical actions, and environment influence the overall themes and messages of the narrative. The interpretation of concepts as fictional phenomena is based on: (1) the "effect" of immersion; (2) symbolism and metaphor; (3) character development; (4) topics and messages; (5) emotional impact; (6) construction of the artistic world; (7) atmosphere and tone. Fictional concepts as an embodied aesthetic experience of the author-narrator play a crucial role in embodying abstract ideas, allowing readers to "feel" the characters. The use of sensory details and physical experience enriches perception by engaging multiple aspects of human understanding and interpretation. **The methodology** of the research is based on the computer quantitative analysis of the use of the most frequent words in a fictional text and the role these words play in expressing the theme and conveying the general meaning. We use the qualitative interpretation of the scenes of the text in order to identify the aspects of the interpretation. **The scientific novelty** consists in revealing the aesthetic influence of fictional concepts on the meaning formation of the fictional text and highlighting its main themes through the presentation of fictional concepts. Word frequency in a fictional text reveals not only repeated elements; it has the power to introduce the topic and contribute to the overall message. **Conclusions.** As the result of the conducted theoretical and practical quantitative computer analysis, significant concepts in the artistic text "Atonement" (HOME, LOVE, ATONEMENT, NURSING, TIME, WAR, CARE) were identified and aspects of the interpretation of artistic concepts were established.

Key words: fictional concept, interpretation, fictional text, reader.

Постановка проблеми. Необхідність розгляду процесів функціонування художнього тексту, а також його складових лексичних одиниць з урахуванням когнітивних аспектів зумовлена когнітивно-дискурсною природою художнього тексту, який реалізує насамперед когнітивну функцію як результат мисленнєвої діяльності автора, скерованої на концептуалізацію інформації про «уявний світ» [1]. Когнітивна площина оповіді за посередництвом втілених концептів реального світу є орієнтованою на декодування глибинного змісту художнього тексту. У цьому зв'язку виявлення та інтерпретація концептів як художніх феноменів на основі їх частотності окреслює прагматичні, когнітивно-дискурсні, когнітивно-стилістичні та соціально-культурні функції художнього тексту. Художній концепт – це поняття реального світу, втілене у художній реальності як результат його естетичного опрацювання та осмислення автором [7]. Роль художнього концепту полягає у приверненні уваги читача до концептуально-значущих фрагментів тексту; сприянні активації різних типів екстралінгвістичних знань (історичних, літературних, релігійних, міфологічних); генеруванні смислу тексту; вираженні авторської модальності; декодуванні глибинного концептуального змісту; створенні психологічного портрета персонажа, його внутрішнього світу та емоційного стану; характеристичності мовної особистості автора та персонажа; репрезентації індивідуально-авторської картини світу, що створюється усією системою мовних засобів і виражає авторське концептуальне осмислення та оцінку зображених явищ.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Вивчення художніх концептів є заснованим на кореляції експлікації та імплікації, що дозволяє вивчати внутрішні форми мови і свідомості через зовнішні явища, які підлягають об'єктивному спостереженню [3, с. 73]. Проблема втілення концептів у художньому тексті та їх інтерпретація потрапляє у фокус уваги низки дослідників, які розпрацьовують проблеми, пов'язані з (1) ефектом «занурення»: яскраві описи видовищ, звуків, запахів, смаків і текстур дозволяють читачам розуміти оповідь на чуттєвому рівні; (2) символізмом та метафорою: художні концепти слугують потужними символами або метафорами, які представляють абстрактні ідеї чи теми; (3) розвитком персонажів: те, як персонажі взаємодіють зі своїм фізичним оточенням і відчувають власне тіло, розкриває розуміння їх особистості, мотивації та вчинки; те, як персонажі рухаються, одягаються і спілкують

ються зі світом, розповідає про те, ким вони є; (4) темами та повідомленнями: фізичні та чуттєві враження від художнього тексту відображають та посилюють окреслені теми та повідомлення; (5) емоційним впливом: художні концепти можуть викликати сильні емоції у читачів, які глибше співпереживають, відчувають радість, смуток, страх чи хвилювання разом із персонажами; (6) побудовою художнього світу: деталі середовища, культури та технологій вигаданого світу можуть бути художніми концептами; (7) атмосферою та тоном: фізичні описи та чуттєві враження встановлюють тон та атмосферу художнього тексту [5].

Художні концепти, представлені як частота визначених слів, відображають намір автора. Використовуючи визначену лексику, автор створює емоційний вплив, виокремлює ключові концепти та розкриває теми. Художні концепти скеровують читачів на глибше розуміння значущості повідомлення у оповіді.

Метою статті є встановити значущі концепти на основі їх частотності у художньому тексті «Спокута» І. Мак'юена та окреслити аспекти інтерпретації художніх концептів. *Завдання* полягає у кількісному виявленні частотних слів пов'язаних з художніми концептами й визначених сцен досліджуваного тексту та якісному тлумаченні отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Інтерпретація художнього тексту постає як результат опрацювання інформації із залученням когнітивних механізмів, як от: когнітивних принципів організації інформації у художньому тексті (ефект висунення), образних та пропозиційних схем, складної концептуальної інтеграції усіх компонентів тексту [7], що виявляються як художні концепти, актуалізовані високою частотою вживання пов'язаних лексем.

Методологія дослідження художніх концептів ґрунтується на когнітивно-дискурсній парадигмі розуміння та інтерпретації художнього тексту із залученням *кількісного методу* комп'ютерного аналізу вживання найчастотніших слів у художньому тексті як корпусу та *якісній інтерпретації* отриманих даних у зв'язку зі сценами тексту, що ілюструють окреслені аспекти інтерпретації із врахуванням соціокультурного контексту [9]. Аналізуючи роль слів, які є частотними у художніх текстах, було зауважено їх контекст та взірці (сцени) використання в межах художнього тексту. Частотні слова діють як «будівельні блоки», які встановлюють основні ідеї та концепції теми. Вони можуть виступати як

«підказки», які з'єднують різні частини тексту, допомагаючи читачам розуміти центральний фокус і мету [10]. *Матеріалом* дослідження слугує англomовний художній текст «Atonement» І. Мак'юена.

Інтерпретація концептів як художніх феноменів у зв'язку з показниками абсолютної частотності передбачає прогнозування відповіді читача художнього тексту через досягнення «ефекту висунення»: девіацію мовних, внутрішньотекстових форм (якісне висунення) та підвищену частотність (кількісне висунення) [7]. Найчастотніші лексеми будь-якого художнього тексту (англ. *time, like, new, first, know, people*) не вважають референційними, тобто такими, що розкривають смисл або формують тему (англ. *aboutness*) [11, с. 58], однак врахування нарративної структури уможливило вихід за межі контент-аналізу (аналізу поведінки) шляхом надання інтерпретативного значення кількісним показникам, вказуючи на їхню важливість та умови варіативності.

Імена персонажів використовують для «експлікації внутрішньої структури концепту ПЕРСОНАЖ, його взаємозв'язків з контекстом існування та ідентифікації референційних засобів у тексті, що стосуються персонажа та здатні генерувати очікування щодо концептуального наповнення» [2, с. 8–9]; частотна лексика є опосередкованим засобом розкриття значущості текстових та культурних концептів; вибір на користь дієслів між *said, say, speak* та *know, think, imagine* свідчить про ступінь «психологізації» дискурсу та взаємодію зовнішнього та внутрішнього мовлення персонажів; переважання граматичної структури *I'm* або *he's* вказує на те, з чийої точки зору ведеться оповідь: наратора, чи персонажа.

Роман традиційно є формою літератури, яка реагує на суспільно-політичні зрушення,

а художній текст загалом має тісні зв'язки з суспільством та культурою [13]. Кінець 1970-х рр. окреслив період політичних, соціальних і культурних змін, який розкриває фундаментальні характеристики Великої Британії від кінця Другої світової війни й дотепер. «Atonement» («Спокута») є «найбільш розширеним міркуванням І. Мак'юена щодо форми роману та успадкованої традиції сучасної (англійської) художньої літератури та критики» [6]. Йдеться про взаємозв'язок історії, пам'яті та письма. Головна героїня – Брайоні Талліс, тринадцятирічна дівчина, яка має амбіції стати письменницею. Перші три розділи охоплюють один спекотний день у 1935 році в зам'язкому будинку Талліс, чималий план відступу солдатів-союзників у Дюнкерку, а потім зображення обов'язків медсестринської служби під час війни. Остаточний перехід до 1999 року стосується концепту ЧАС і змальовує події роману, відтворені з інтервалом понад шістьдесят років, але основна розповідь обертається навколо Другої світової війни та років до неї [8].

Через головну героїню, Брайоні, І. Мак'юен попереджає читача про те, щоб він не довіряв автору-наратору (йому чи Брайоні), а також повідомляє про небезпеку літературної уяви. Загальна атмосфера використовується для створення дистанції та іронії. Виявлення наповнення та значущості концептів тексту відбувається через частотність визначених лексем у корпусі.

Наведена діаграма зображає частоту найбільш уживаних автором лексем (*briony* (394); *said* (328); *away* (250); *time* (236); *cecilia* (220)) та їх розподіл у 10 автоматично згенерованих сегментах тексту. Діаграма також демонструє відносні частоти. Найнестабільнішою є лексема *briony* – вона має різне використання в різних сегментах. Найвищою є частота у 5-му

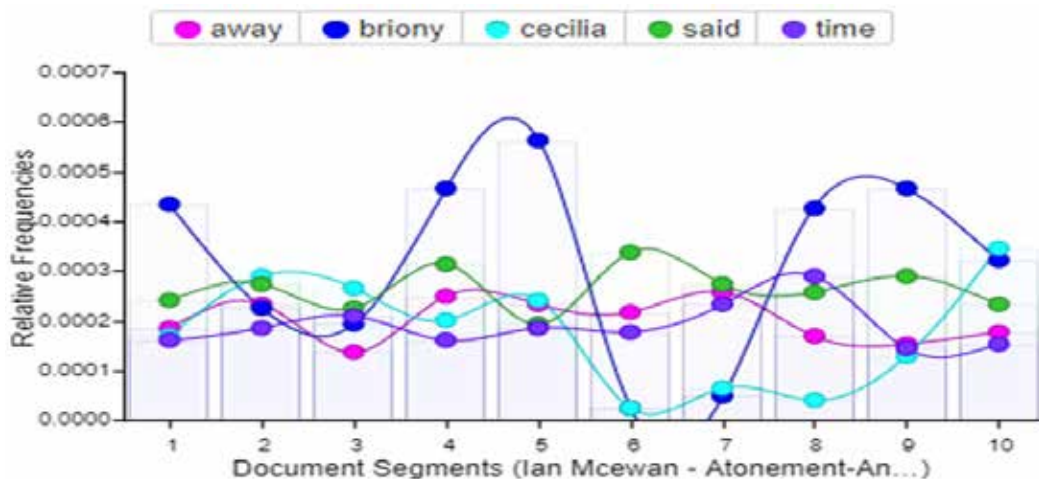

Рис. 1. Діаграма найчастотніших лексем у текстових сегментах

сегменті й найнижчою – у 6-му та 7-му сегментах.

Частотність лексем, що позначають імена персонажів, пов’язана з концептами тексту. Лексема *briony*, як найчастотніша, належить до концепту *ATONEMENT*, лексема *said* виражає категорію зв’язності тексту як маркер мовлення персонажів; лексема *time* позначає концепт *TIME*, а лексема *cecilia* – це не тільки власне ім’я персонажа – а й актуалізація концептів *NURSING*, *CARE*, *LOVE*. Дані частотності лексем є основою побудови структури концептів.

Таблиця 1 демонструє десять найчастотніших лексем досліджуваного корпусу з позначенням кількості та відносної частоти, які виявляють зв’язок з концептами художнього тексту, як от: *HOME (room)*, *LOVE (like)*, *TIME (time)* та загальною структурою оповіді, що свідчить про динаміку розгортання дискурсу; Найчастіше автор використовує лексему *thought*, щоб передати міркування та думки. Лексеми *briony* та *cecilia* є найчастотнішими власними назвами – іменами, що позначають

персонажів, – та пов’язані з концептами тексту: *HOME*, *LOVE*, *ATONEMENT*, *NURSING*, *TIME*, *WAR*, *CARE*.

На основі даних абсолютної та відносної частоти лексем, які актуалізують художні концепти у корпусі «*Atonement*», робимо висновок про їхню важливість як складника художнього тексту. Найчастотніші лексеми актуалізують значення, які формують зв’язність оповіді та пов’язані з основними концептами твору.

Briony як найчастотніша лексема в корпусі втілює образ головної героїні – Брайоні – та володіє зв’язками з іншими частотними лексемами, які розкривають теми твору та актуалізують концепти культури (рис. 2).

Відповідно до представленого зображення, лексема *briony* має зв’язки з лексемами *war*, *said* та *away*. Лексема *war* не належить до найчастотніших, однак актуалізує текстовий концепт *WAR*. Решту лексем, відтворених на діаграмі, згрупуємо щодо їхньої «наративності»: як дієслова побудови динаміки оповіді

Таблиця 1

Найчастотніші лексеми у корпусі «*Atonement*»

№	Лексема	Абсолютна частота	Відносна частота
1	briony	394	3,163
2	said	328	2,633
3	away	250	2,007
4	time	236	1,894
5	cecilia	220	1,766
6	like	220	1,766
7	room	191	1,533
8	thought	189	1,517
9	hand	181	1,453
10	came	179	1,437

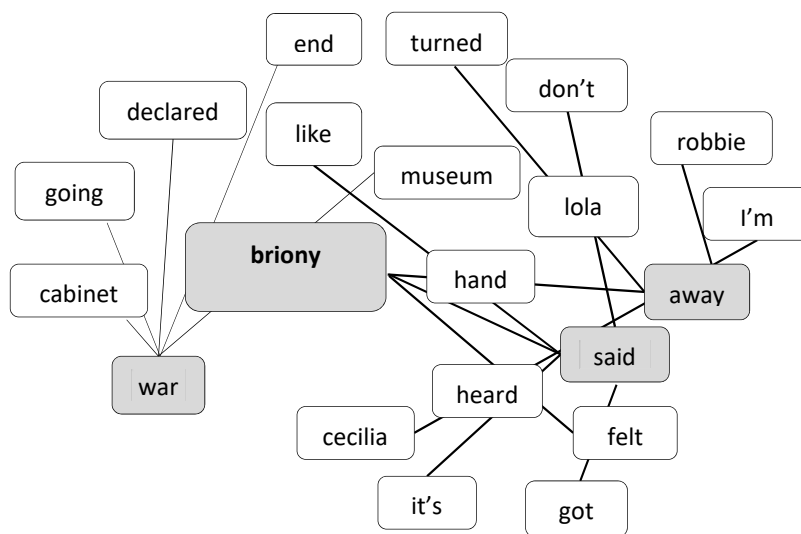

Рис. 2. Тематичні та концептуальні зв’язки лексеми *briony*

(*going, got*); дієслова-маркери введення зовнішнього мовлення персонажа (*declared*); дієслова опису внутрішнього стану персонажа (*feel*); кінетичні та парамовні позначення поведінки (*turned, heard, hand*); іменники, пов'язані з просторовим розташуванням (*end, museum, cabinet*); імена персонажів (*cecilia, lola, robbie*), граматичні конструкції заперечення та перспективи ведення оповіді від імені наратора та/або персонажа (*it's, don't, I'm*).

Культурний аспект художнього тексту «*Atonement*», є двовимірним: найчастотніші лексеми розкривають ключові концепти. Водночас ці концепти вибудовують загальну тему чи мотив – проблему істини та моральних цінностей у сучасному суспільстві. «*Atonement*» розкриває художній концепт *NURSING* як важливий концепт англійської культури та історії, що пов'язаний з ім'ям Ф. Найтінгейл, англійської соціальної реформаторки, засновниці медсестринства. Ф. Найтінгейл здобула популярність під час роботи наставником медсестер в період Кримської війни, коли вона організовувала догляд за пораненими солдатами в Константинополі. Флоренс надала професії медсестри належної репутації та стала символом вікторіанської культури. Найтінгейл називали «леді з лампою», яка вночі обходила палати поранених солдатів [12, с. 15]. «І. Мак'юен використовує цей концепт, щоб зобразити, як суб'єктивна, або внутрішня, трансформація взаємодіє з історичними подіями під час війни у двадцятому сторіччі» [4].

Отже художній текст «*Atonement*» І. Мак'юена – це роман, наповнений художніми концептами, які сприяють розкриттю тем, характеризують персонажів, здійснюють емоційний вплив та забезпечують зв'язність оповіді. У результаті якісного аналізу було встановлено, що аспекти інтерпретації досліджуваного тексту є пов'язаними з (1) *ефектом «занурення»*: «*Atonement*» розпочинається з яскравих описів маєтку родини Талліс, охо-

плюючи його звуки, запахи та спеку літнього дня. Це занурює читача в обстановку й атмосферу оповіді з самого початку; (2) *символізм та метафорою*: ваза, яку Брайоні випадково розбиває, стає метафорою зруйнованих життів і стосунків, спричинених її фальшивими звинуваченнями проти Роббі; (3) *розвитком персонажа*: те, як Роббі взаємодіє з Сесілією в сцені з фонтаном, демонструє його рішучість та пригнічені емоції; (4) *темами та повідомленнями*: сцена на пляжі під час евакуації з Дюнкерка втілює хаос, страх і відчай війни. Чуттєві деталі страждань солдатів і надзвичайного середовища передають ширшу тему дегуманізації наслідків військового конфлікту; (5) *емоційним впливом*: сцена зустрічі закоханих на станції лондонського метро наповнена чуттєвими деталями – шум поїздів, натовп і фізичний контакт між Роббі та Сесілією. Це посилює емоції від їхнього воз'єднання; (6) *побудовою художнього світу*: опис маєтку родини Талліс та суспільні очікування допомагають створити деталізований світ, у якому дії та рішення персонажів є контекстуалізованими; (7) *атмосферою і тоном*: відхід у садибу під час війни створює атмосферу напруги.

Висновки. Інтерпретація концептів як художніх феноменів на прикладі художнього тексту «*Atonement*» демонструє, як І. Мак'юен використовує художні концепти *HOME, LOVE, ATONEMENT, NURSING, TIME, WAR, CARE*, щоб посилити залучення читача до розповіді та створити емоційно резонансний досвід читання. Інтерпретація концептів виявляє найчастотніші лексеми, які розкривають концепти досліджуваного тексту у контексті актуалізації тем тексту і культури. *Перспектива* дослідження полягає у виявленні варіативності аспектів інтерпретації художніх концептів та розуміння смислу художнього тексту загалом у зв'язку із соціальними подіями та розмаїтою культурою.

Література:

1. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі: монографія. Київ: Грамота, 2004. 304 с.
2. Гураль О. Ю. Лінгвальна реалізація концепту ПЕРСОНАЖ у романах Мартіна Аміса. Автореф. дис. канд. філол. наук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2012. С. 8–9
3. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 292 с.
4. Dyer G. Who's Afraid of Influence? *Guardian*. 2001. 22 September.
5. Emmot C. Narrative Comprehension: A Discourse Perspective. Oxford: Oxford University Press, 1997. 336 p.
6. Head D. Ian McEwan [Contemporary British Novelists]. Manchester: Manchester University Press, 2007. 232 p.
7. Leech G. N., Short M. H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. 2nd ed. London: Pearson/Longman, 2007. 404 p.

8. McEwan I. *Atonement*. London: Jonathan Cape, 2005. 351 p.
9. Melnychuk O., Bondarchuk N., Bekhta I., and Levchenko O. Quantitative Features of the Words Representing Nonverbal Behaviour in Ian McEwan's Fiction. *Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2022)*. Volume I: Main Conference, Gliwice, Poland, 2022. P. 461–470.
10. Melnychuk O., Bekhta I., and Tkachivska M. Pearson Correlation Coefficient in Studying the Meaning of a Literary Text. *Proceedings of the 7th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2023)*. Vol. II: Computational Linguistics Workshop, Kharkiv, Ukraine, 2023. P. 460–477.
11. Scott M., Tribble C. *Textual Patterns: Key Words and Corpus Analysis in Language Education*. Amsterdam: Benjamins, 2006. 215 p.
12. Swenson K. *Medical Women and Victorian Fiction*. Vol. 1. Columbia/London: University of Missouri Press, 2005. P. 15.
13. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. 3rd ed. [Novel] / ed. by C. Baldick. Oxford: Oxford University Press, 2001. P. 173–174.

References:

1. Bekhta, I. A. (2004). Dyskurs naratora v anhlomovnij prozi [Narrator discourse in English prose]. *Monograph*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Hural, O. Yu. (2012). Linhvalna realizatsiia kontseptu PERSONAZh u romanakh Martina Amisa [Linguistic implementation of the CHARACTER concept in the novels of Martin Amis]. *Abstract*. Chernivtsi [in Ukrainian].
3. Kahanovska, O. M. (1997). Tekstovi kontsepty khudozhnoi prozy (na materiali frantsuzkoi romanistyky seredyiny XX st.) [Textual concepts of fictional prose]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Baldick C. (Ed.) (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. 3rd ed. [Novel]. Oxford: Oxford University Press. 173–174.
5. Dyer, G. (2001). Who's Afraid of Influence? *Guardian*. 2001. 22 Sept.
6. Emmot, C. (1997). *Narrative Comprehension: A Discourse Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
7. Head, D. (2007) *Ian McEwan [Contemporary British Novelists]*. Manchester: Manchester University Press.
8. Leech, G. N. & Short, M. H. (2007). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. London: Pearson/Longman.
9. McEwan, I. (2005). *Atonement*. London: Jonathan Cape.
10. Melnychuk, O., Bondarchuk, N., Bekhta, I., & Levchenko, O. (2022). Quantitative Features of the Words Representing Nonverbal Behaviour in Ian McEwan's Fiction. *Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2022)*. Vol. I. 461–470.
11. Melnychuk, O., Bekhta, I., & Tkachivska, M. (2023). Pearson Correlation Coefficient in Studying the Meaning of a Literary Text. *Proceedings of the 7th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2023)*. Vol. II. 460–477.
12. Scott, M. & Tribble, C. (2006). *Textual Patterns: Key Words and Corpus Analysis in Language Education*. Amsterdam: Benjamins.
13. Swenson, K. (2005). *Medical Women and Victorian Fiction*. Vol. 1. Columbia/London: University of Missouri Press.